

INTRODUCCIÓ

Fausto Miguélez

La present edició de l'anuari *Societat Catalana 2016-2017* versa sobre uns anys que han estat particularment problemàtics i tibants. El nostre objectiu principal ha estat fer un balanç socioeconòmic de la sortida de la crisi. La crisi es va iniciar l'any 2008, el 2013 trobem el punt més elevat de la desocupació i de la pèrdua del producte interior brut (PIB), mentre que sembla que comencem a sortir del túnel l'any 2014, però amb característiques molt particulars: s'incrementa el PIB anual, però la seva redistribució entre treballadors i empreses és més desequilibrada que abans de la crisi; es crea ocupació, però la que predomina és de baixa o molt baixa qualitat (tenint en compte indicadors com el salari, l'estabilitat i les hores treballades); l'economia no sembla aprofitar adequadament les qualificacions dels qui arriben al mercat de treball; els joves catalans qualificats emigren a l'exterior, tot i que altres joves qualificats d'altres països segueixen entrant al nostre territori. La desigualtat ha crescut i a alguns col·lectius, entre els quals destaquen nombrosos grups de dones, els està tocant la pitjor part.

Aquests processos socioeconòmics estan emmarcats en un context polític que va començar ja fa uns quants anys, però que es precipita al llarg de 2016 i, sobretot, de 2017 amb els esdeveniments clau següents: acceleració del *procés* com a resultat de les eleccions autonòmiques de 2015, canvis legislatius de profunditat, referèndum de l'1-O, una teòrica declaració de la república el 27-O, intervenció de l'Audiència Nacional primer i del Tribunal Suprem després, amb conseqüències penals per a alguns líders polítics, aplicació de l'article 155 de la Constitució espanyola, un moviment d'empreses considerable des de Catalunya a altres comunitats autònomes, noves eleccions el 21 de desembre. És a dir, ens trobem enfront d'un context tan especial que, sense distreure'ns del propòsit inicial del balanç abans assenyalat, necessàriament l'hem de tenir en compte com un dels factors interpretatius de fons,

en relació amb les situacions socioeconòmiques que primordialment ens han preocupat.

De manera que això ens ha portat a establir dos grans blocs: el primer, socioeconòmic; el segon, sociopolític. En el primer hem estat bastant tradicionals, amb algunes excepcions. Hem tingut en compte l'evolució de l'economia, sense deixar de costat els primers desenvolupaments de l'anomenada *economia del coneixement* o *economia digital*, l'evolució del mercat de treball, les conseqüències socials clau dels canvis mesurats en termes del coeficient de Gini i del nivell de pobresa, la bretxa entre homes i dones en l'ocupació, i el problema, encara no resolt, de l'emigració-immigració. El que volíem era verificar la hipòtesi que la sortida de la crisi no redueix els desequilibris socials i, per tant, els conflictes potencials. L'anàlisi ha estat gairebé sempre comparativa entre Catalunya i Espanya, ja que en molts aspectes estem parlant d'una economia única. En el segon bloc, hem intentat ser més originals. Al llarg dels últims anys, l'anuari de l'Associació Catalana de Sociologia (ACS) ha abordat amb una certa freqüència el tema nacional, el sobiranisme, l'independentisme, com no podia ser d'una altra manera, a causa de la importància sociològica. Aquesta vegada, però, hem volgut innovar i hem demanat a diversos experts que ens diguin com ens veuen des d'altres comunitats autònomes, comparant-nos-hi. D'una banda, hem demanat a experts valencians una anàlisi comparativa de tipus més cultural, que es justifica per la proximitat de la llengua pròpia. De l'altra, hem sol·licitat a un col·lega basc una anàlisi més política que respon a la pregunta següent: per què el País Basc ha seguit un camí i, a Catalunya, una bona part dels partits i dels ciutadans catalans volen seguir-ne un altre de bastant diferent? Cal dir que, en aquest segon cas, hem donat a l'autor una gran llibertat d'extensió de l'article perquè hem pensat que molts lectors agrairien aquesta «monografia» dins de l'anuari: poques vegades tenim accés a una anàlisi comparativa tan rigorosa. Analitzarem breument els articles de tots dos blocs, per després treure'n algunes conclusions.

LA SORTIDA DE LA CRISI: CONTEXT SOCIOECONÒMIC

L'evolució de l'economia catalana durant la crisi i quan en surt és tractada per Xavier Sáez i Joaquim Solà, de la Universitat de Barcelona. La síntesi del pensament dels autors és que, com a conseqüència de la contracció de la demanda interna (privada i pública), entre els anys 2009 i 2012, el PIB cau un 7,2% en termes constants, però l'ocupació encara ho fa de manera més intensa, i da-

valla un 17,1%. El bon comportament de les exportacions —que corresponen essencialment a productes industrials— va impedir que la disminució del PIB i l'ocupació fos més accentuada. A partir del 2013 té lloc una recuperació de l'activitat i el PIB creix de manera sostinguda: el 2016 el seu registre en valors constants ja superava el del 2008. L'ocupació també millora, però ho fa a un ritme menor i el 2016 encara es trobava lluny de la situació inicial. Aquí tenim una de les manifestacions més clares de les conseqüències socials de la crisi: quan es registra creixement econòmic, es redistribueix de manera molt poc igualitària. El PIB *per capita*, comparativament amb el País Basc i Madrid, per exemple, augmenta però menys, si ho confrontem amb les dades de l'inici de la crisi. En termes sectorials, la indústria segueix mantenint un percentatge dels més alts en relació amb moltes regions europees, però ha perdut posicions.

L'article de Josep Lladós, de la Universitat Oberta de Catalunya, planteja la implantació de l'economia digital com un fenomen inevitable, encara que probablement es desenvoluparà a un ritme més lent del que prediuen certs experts, a causa de la incidència de factors socials i polítics a part de la tecnologia. Però, com assenyalava l'autor en les conclusions, «aprofitar les oportunitats derivades del paradigma 4.0 exigirà una redefinició àmplia dels llocs de treball afectats per l'onada d'automatització i, en particular, saber complementar les habilitats de destresa manual amb l'ús de les tecnologies emergents. Al seu torn, també semblaria convenient reforçar les habilitats relacionades amb la creativitat, la intuïció, la interacció humana i social o la intel·ligència emocional». Tampoc no cal oblidar que aquest canvi tecnològic aprofundirà en les desigualtats en l'ocupació i en la societat, tret que hi hagi polítiques destinades a impedir-ho. I, a més, no podem deixar de banda que una de les respostes de la societat ha de situar-se del costat de l'oferta, incrementant l'educació, probablement al llarg de tota la vida.

Les desigualtats en l'ocupació i en la societat en general són analitzades en l'article de Lara Navarro-Varas, Sergio Porcel i Irene Cruz-Gómez, de l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona. Els autors assenyalen que les desigualtats s'han moderat lleugerament en els últims anys, però ni de lluny hem tornat a la situació que hi havia abans de 2008. Específicament conclouen que hi ha dos fenòmens preocupants: «destaca la persistència del volum de població que es troba en situació de risc de pobresa severa, la qual actualment es manté pràcticament al mateix nivell que en els moments més punyents de la crisi [...] la població que pateix privació material (moderada) ha continuat augmentant en els darrers anys, i l'any 2016 ha estat més elevada fins i tot que durant la crisi». És una indubtable referència a la generalització

dels salaris baixos. Però, en el fons, també pretén constatar que no hi ha polítiques socials que compensin la desocupació de llarga durada i els salaris baixos.

Pilar Carrasquer i Núria Sánchez, QUIT-IET (Universitat Autònoma de Barcelona, UAB) examinen les polítiques d'igualtat entre homes i dones a Catalunya tant en el període de crisi com en la recuperació. La conclusió que en treuen és contundent: «L'objectiu de la igualtat entre dones i homes a l'ocupació ha perdut centralitat en l'agenda europea. També a Catalunya [...]. Des del 2012, [...] amb el VII Pla Estratègic de Polítiques Socials del Govern de la Generalitat de Catalunya 2012-2015, [...] les polítiques d'igualtat ocupen un lloc secundari en l'agenda política catalana». La terminologia segueix parlant de *gènere* i de *igualtat*; les accions, no. Estaríem retrocedint.

Els temes específics de la desocupació i de l'ocupació precària són abordats per Ramon Alós, del QUIT-IET (UAB). L'autor assenyala diversos fets al mercat de treball català, d'una importància extraordinària. En primer lloc, hi ha el tema de la desocupació, que, tot i que ha caigut molts punts a Catalunya en els últims anys i s'ha situat a la fi de 2017 en el 12%, diversos punts per sota de la mitjana espanyola, aquesta caiguda no s'ha esdevingut només per creació d'ocupació, sinó també per reducció de la població activa d'entre setze i seixanta-quatre anys, fenomen en el qual influeixen tant la retirada del mercat de treball per descoratjament com per l'emigració. És veritat que ha crescut l'ocupació, però és majoritàriament ocupació poc qualificada: comerç i restauració acaparen sis de cada deu noves ocupacions i s'acosten al 25% del total de l'ocupació, mentre que baixa la indústria. Quin paper tenen en aquests trets negatius les dues reformes del mercat de treball, en particular la de 2012? Torna l'estructura productiva tradicional? En part és així, encara que també cal constatar un notable creixement de l'ocupació en les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), la qual cosa porta l'autor a la conclusió que la nova economia pot estar accentuant la dualització de l'ocupació. Atenció, perquè la tecnologia per si mateixa pot no portar a millorar l'ocupació, ans al contrari; ha d'haver-hi institucions que vetllin perquè així sigui.

Finalment, Andreu Domingo i Amand Blanes, del Centre d'Estudis Demogràfics, discuteixen la manera en què les migracions internacionals de joves afecten en aquest moment Catalunya i, específicament, l'àrea metropolitana de Barcelona. La cosmopolitització de les trajectòries formatives dels joves de les classes mitjanes i altes implica processos d'emigració i immigració que s'han fet molt més patents amb la sortida de la crisi, perquè en termes relatius han disminuït els fluxos de joves menys qualificats o menys formats. Evidentment pot ser una aposta més arriscada, per precària, per als qui emi-

gren de Catalunya a altres països que per als qui venen a Catalunya des d'altres països. Les polítiques globals de personal d'algunes empreses multinacionals contribueixen també a aquest procés, en la línia que s'acaba d'assenyalar. Amb tot, aquests moviments poden ser temporals, perquè després aquests joves es mouran a un altre país o tornaran al seu. És una nova faceta de la globalització.

CONTEXT POLÍTIC

Hem volgut donar un enfocament diferent de l'habitual a l'anàlisi del context polític en què es desenvolupen els esdeveniments socioeconòmics. Era necessari fer-ho, molt més si tenim en compte que els diversos capítols s'han escrit al llarg de l'any 2017, la segona part del qual ha estat tan excepcional a Catalunya i a Espanya en relació amb Catalunya. Com he assenyalat abans, la novetat està en el fet que el punt de vista deixa de ser intern i passem a preguntar-nos com ens veuen des d'altres comunitats autònomes, específicament des de la Comunitat Valenciana i des del País Basc.

Vicent Flor i Joaquim Rius-Ulldemolins, de la Universitat de València, es pregunten per què d'una relació de col·laboració i gairebé germanor a l'inici de la Transició hem passat a una situació de distanciament i gairebé enfrontament que ha durat més de vint anys, només trencat en part quan el Partit Popular (PP) perd el Govern de la Generalitat Valenciana. Els autors aprofundeixen en les arrels de l'anticatalanisme que es desenvolupa al País Valencià, incompreensible a primera vista, ja que a pesar que ambdues regions són competidores econòmicament, tenen uns llaços culturals i històrics (llengua i institucions) i també econòmics que haurien d'acostar-les. Aquest anticatalanisme, que transmeten certes elits valencianes, acaba tenint repercussions econòmiques importants, per exemple, en el no desenvolupament del corredor mediterrani. Encara que, certament, una part de la responsabilitat d'aquest «viure d'esquena» també està al Principat, en una visió de superioritat d'algunes elits culturals i empresarials. De qualsevol manera, les coses semblen haver començat a canviar des de les eleccions de 2015. Però lentament.

La pregunta que es pot fer des del País Basc, i a la qual intenta respondre Francisco J. Llera Ramo, de la Universitat del País Basc, és una altra: per què dos territoris amb una identitat nacional tan marcada han seguit camins tan diversos en la seva relació amb Espanya en els últims anys? La complexitat de les possibles respostes ha originat un article excepcionalment llarg que incorpora una anàlisi de les arrels històriques, les quals s'han de tenir en compte.

El País Basc i Catalunya comparteixen posició perifèrica i transfronterera, però amb vinculació històrica a dos regnes diferents, Castella i Aragó, en la constitució de l'estat nació espanyol, i també estructures socials diferents. Aquesta és una de les raons per les quals les elits basques sempre han estat més ben posicionades que les catalanes en l'estructura del poder estatal. I des d'aquí creu l'autor que és necessari començar per a entendre les diferències.

Si ens acostem més als nostres dies, l'autor assenyala que el segle xx és ple d'intents d'arranjaments i xocs de pàtries (a Catalunya hi predomina la via rupturista i, al País Basc, la restauració dels privilegis forals). La Transició i la redacció de la Constitució espanyola estan marcades, entre d'altres factors, pel fenomen terrorista al País Basc i per la possibilitat de consolidar els negocis catalans a tot Espanya en el cas de Catalunya. Després, els canvis polítics han continuat, i el Partit Nacionalista Basc (PNB) arribarà a reclamar el dret a decidir però només per plebiscitar els privilegis forals —que repercuteixen en el benestar de la població—, tot i que no podrà anar més enllà per falta de suports populars. Els partits catalanistes també reclamen el dret a decidir, però tindran un ampli suport interclassista, que els anirà portant gradualment a la demanda de la independència. Els últims esdeveniments a Catalunya, que s'han traduït no només en un conflicte amb l'Estat, sinó també en un conflicte intern, han provocat que al País Basc es miri amb cautela l'opció de la independència, diu l'autor. Però les cauteles presents no determinen la història futura.

UNES POSSIBLES CONCLUSIONS

És molt difícil, si tenim en compte els articles de tots dos blocs, arribar a conclusions equànimes, respectuoses, equilibrades i assumides per tots. Per tant, probablement, aquestes siguin només les conclusions de qui signa aquesta introducció, fruit de llegir tots els capítols i reflexionar-hi, així com d'haver-ne coordinat i seguit els debats públics. Els debats van tenir lloc durant els últims mesos de 2017 i van estar, com era d'esperar, fortament condicionats pels esdeveniments que estaven tenint lloc al Parlament, als carrers de Catalunya i al Govern de Madrid.

Quant al primer bloc, es pot arribar a conclusions que seran provisionals, ja que, en alguns casos, no tenim dades de 2017 i, en d'altres, certs esdeveniments sociopolítics poden influir, positivament o negativament, en l'economia i el benestar de la societat catalana al cap d'uns anys i no en el moment present. No sembla haver-hi dubte que Catalunya està sortint de la crisi, des-

envolupant l'economia del coneixement i reduint la desocupació amb més èxit que Espanya en el seu conjunt. Però no podem dir, amb tanta rotunditat, que ho estigui fent també amb més equitat. La crisi està tenint una característica comuna a Espanya i Catalunya: que redistribueix la riquesa creada amb menys equitat que el 2007 entre els diversos col·lectius de la societat. Hi ha alguns indicis per a pensar que el fenomen s'accentua encara més a Catalunya. No podem treure més conseqüències d'això perquè necessitaríem estudis amb més profunditat sobre algunes de les qüestions tractades. Però és un tema sobre el qual val la pena seguir pensant, investigant i discutint.

Alguns experts assenyalen que la situació política pot influir negativament en l'evolució dels fenòmens que s'estudien en aquest anuari —economia, mercat de treball, desigualtats, bretxa salarial i de gènere, migracions, etc.— si no hi ha estabilitat política, i positivament si n'hi ha. Però, què significa aquesta estabilitat política en part respon a punts de vista diferents segons actors polítics, econòmics i socials. I aquí trobem un dels interrogants. El que ens porta al segon bloc, on crec que s'imposa el diàleg polític com a sortida. Però, amb quin objectiu? És molt difícil pensar que l'èxit d'una proposta, sigui la que sigui, que divideix la societat catalana en dues comunitats de grandària similar, pugui ser una solució equilibrada i pacificadora. Crec que, més aviat, es requereix arribar a propostes en les quals una majoria molt significativa s'hi trobi còmoda, la qual cosa requerirà anys. Però una proposta d'aquest tipus serà absolutament necessària per a consolidar una societat que, en la base socioeconòmica, és a dir, en la base material de les nostres vides, garanteixi un creixement en cohesió i amb una certa igualtat d'oportunitats. Sobre aquesta base, les diferències polítiques seran assumibles i caldrà seguir vivint-hi. I les minories, siguin les que siguin, hauran de ser respectades i tractades amb cura.